

## Kétszáz esztendeje született Deák Ferenc

### Deák Ferenc történeti szerepe<sup>1</sup>

A XIX. századi Európában Napóleon, Metternich, Viktória királyné, a Szent Szövetséget vizionáló Sándor cár, Bismarck és Cavour vezényelte a történelmet. Tevékenységük eredményeként megszületett az angol és a francia gyarmatbirodalom, világhatalommá vált Oroszország, létrejött az egységes Németország és Olaszország. Megingathatatlanok hitt törvényeket döntöttek meg a fizikusok, a természettudósok, az élettudományokban megszületett az evolúciós elmélet. Tombolt az ipari forradalom, s a technikai csodák elbizakodottá tették az embert. A görögök kivívták a függetlenségüket, a Balkán kivált a török birodalomból. Sorra megalakultak a független nemzetállamok. Művészetben, irodalomban, zenében eluralkodott a hőskultusz. Mindenki a jó diadaláról álmódott, és boldognak hitték magukat az új nemzetek. Csak a magyarokat gyötörték végzetes kétségek.

Kronológiailag majdnem abban az időben, amikor az első gőzhajó megkezdte utazását az óceánokon, amikor Angliában vaspályára rakták a gőzgépeket, Magyarországnak és a magyarságnak halált jósolt Herder. Úgy vélte, hogy a Kárpát-medence rokontalan nemzetének a gazdasági, katonai és szellemi teljesítménye oly mértékben lemaradt Európától, hogy kényszerűen fél kell oldódnia az őt ölelő szláv vagy a német tengerben. Ez a kívülről jött borzalmas jóslat megkínította az önmagára ébredő magyarság szellemi életének a legjobbjait. Kölcsey a Himnuszában még 1823-ban áldásért, bőségetért, jókedvéért könyörgött a Mindenhatóhoz, de hamar belekeseredett a könyörgésbe, és 1838-ban a Sorssal már súlyos végzetet doboltat a Zrínyi második énekében. Megismétli a herderi jóslatot:

... más hon áll a négy folyam partjára,  
Más szózat és más keblű nép.

Ezzel kronológiailag majdnem egy időben, 1836-ban Vörösmartyt is végzetes lelki kínok gyötrik a magyarság jövőjét illetően:

Még jőni kell, még jőni fog  
Egy jobb kor...  
...  
Vagy jőni fog, ha jőni kell,  
A nagyszerű halál,  
Hol a temetkezés fölött  
Egy ország vérben áll.



<sup>1</sup> Elhangzott a XXXI. Honismereti Akadémián, Nyíregyházán, 2003. július 2-án. (Szerk.)

A nemzeti sorskérdések miatt zaklatott lelkek romantikusan felnagyított látomása ott munkál a prózaibb lelkületű emberekben is. Témánk kapcsán nincs most terünk a Széchenyi Döblingbe kergető vívódásokkal foglalkozni, Wesselényi röpiratát a Baliteletekről, Vörösmarty Szózatát sincs időnk elemezni, azonban szólnunk kell a romantikus hevülettől mentes Deák magyarságképéről.

Ez a puritán, folyton anekdotázó, már harminc éves korában Öregúrnak titulált, vaskos és lomha ember 1839. augusztus 14-én – kronológiailag nagyon közel Kölcsey és Vörösmarty kétségbeeséséhez – a következőket mondta a magyarságról a diétán: *„A magyarnak honszeretét sem a múltunk lelkesítő emlékezete, sem a hiúság, sem az önzés nem támogatják annyira, mint más nemzetekét. A hatalmas Rómának és a szabad Görögországnak szabad polgárai lelkesedést meríthettek hazájuk történeteiből. Büszkék valának nemzetök nagyságában és dicsőségében, s érezték, hogy az ő hazájuk a legjobb, a legboldogítóbb. A francia, az angol szintén lelkesedve tekintenek vissza történeteikre, s szintén érzik, hogy Európában nincs haza, mely nekik annyi kényelmet, annyi szabadságot, annyi biztosságot nyújtana, mint a maguké. A lángkeblű olaszt földült szabadsága romjai közt a klasszikai hajdankor tüze lelkesíti; az orosz legalább hazájának óriási nagysága emeli. De a magyarnak mindezekből igen kevés jutott. Történeteink csak átok szülte viszálykodásokra, csak életért és megmaradásért vívott véres harcokra mutatnak. Kevés azokban a polgári erényeknek tiszta példája, kevés a fénypont, mely forró önérettel keblünket emelje. Hiúság nem kecsegtethet bennünket, mert hisz Európa csak alig tudja létezésünket, s Afrikának számos coloniái tán ismeretesebbek más nemzeteknél, mint honunk, melyet Ausztria termékeny, de műveletlen coloniájának tekint a külföld. Jelenünk nem fényes, s nem annyira boldogító, hogy e részben más nemzetekkel vetélkedhetnénk. fővendőnk Isten kezében van, de hogy igen fényes kilátásokat ígérne, azt elhinni csakugyan optimizmus kell, ámbar a jelennél jobbat nem remélünk lehetetlen.”* A kép nem kevésbé lesújtó, mint Kölcsey vagy Vörösmarty látomása, Széchenyi víziója.

A csúnyácska haza felbomlásának, megsemmisülésének réme, a magyar államiság felbomlásának veszélye meggyötörte Deák lelkét és értelmét is. 1842 novemberében vallomások őszinteséggel tárta fel Tarányi Józsefnek az aggodalmait, immár a magyar államiságot helyettesítő konkrét politikai formátumok felrajzolásával. Deáknak magánemberként és politikusként egyformán megrögzött felmele volt, hogy az „ausztriai Monarchia” felbomlásával „Magyarország önállását s nemzetiségét halál fenyegeti”. Ezt írta meg egy vallomások levélben sógorának. A „nemzeti elv” európai térhódítását érzékelve, a magyar államiság jövőjét kétségbeesítőnek vélelmezte. Szerinte az „ausztriai Monarchia” felbomlásával minden benne élő nép nyerni fog, még az osztrákok is, mert a német államok között megőrizhetik nemzetiségüket. Bár hessegetni, de a rémképnek nem hagyják nyugodni: *„Meg vagyok arról... győződve: hogy a Monarchiát veszély, Magyarország önállását s nemzetiségét halál fenyegeti...”* – írta –, s működőben Magyarország feldarabolásáról töprengett, majdnem pontosan megrajzolta a trianoni határokat. *„Nézzünk bár az ausztriai birodalomnak földabroszára – invitálta sógorát a térképhez – ... Egy felül Cseh és Morvaország, a magyarországi fokok, Galícia és Ladóméria együtt gyönyörű ország lenne..., más felül Carinthia, Carniolia, Dalmátia, a tenger mellék, a határország, Horvátország a Magyarországnak alsó részén egy csomóban lakó rákok és egyéb szlávok... S e kettő, ha külön ország volna is, egymással szövetségben állana... Igaz – tért át Magyarország jövőjére –, hogy Magyarországnak magyar tartományai semmivé lennének önállásukra s nemzetiségükre nézve, de hiszen ezekkel Európa mit gondolna? Sem számuk, sem politikai fontosságuk, sem műveltségük, sem kereskedések nem olyan, hogy ezáltal más nemzetek simpathiáját bírják... Úgy bánnának velünk, mint tört számokkal, s oda vetnének bennünket, hová mintegy adjustatio gyanánt jobbnak látnák.”*

Nemcsak a reformkorban, a kiegyezést megelőző években sem látta Deák biztatóbbnak a magyar államiság, és benne a magyar nemzet jövőjét. Az 1860-as nevezetes bécsi audienciát követően – a nemzeti és uralkodói akarat szembenállását tapasztalva – ismét sógorának, Tarányi Józsefnek vallotta meg féltelmeit: *„vulkán fölött ábrándozunk s mulatjuk magunkat rózsá-álmok viruló képeivel”,* holott valós tényként fenyeget *„bomladozása, szétmállása Magyarországnak is, a birodalomnak is.”*

Ezekben a végzetes helyzetekben egyetlen menekvést látott: *„a népet, melyet e nemzethez, ezen nemzeti önálláshoz sem szeretet, sem nemzetiség, sem bizalom, sem anyagi s erkölcsi jólét nem kötnek, a polgári jogok megosztásával kapcsolni e hazához, hogy oka legyen védelmezni ezen állapotot, melynek változásával ő is csak veszthetne, de semmit sem nyerhetne.”*

Deák a Zala megyében 1824-től vállalt fizetés nélküli tisztségek ellátása, és a legkülönbözőbb megbízások elvégzése során épp úgy, mint a diétákon, majd a népképviselői ország-

gyűléseken, a „teljes jogegyenlőség alapján” óhajtotta „kifejteni s biztosítani alkotmányos életünket”, ahol a „polgári jogok teljes élvezetére nézve sem vallás, sem nemzetiség a hon polgárai között különbséget ne tegyen”. E téren ezt politikai retorikájában többször hangsúlyozta – az Egyesült Államok alkotmányos berendezkedését tartotta emberileg legjobbnak. A szabadságnak és társadalmi berendezkedésnek az ott megvalósult állapotát ideálisnak vélelmezve, végkifejletében annak megvalósítását célozta meg Magyarország lakói számára is. Volt azonban annyi érzéke a társadalmi, politikai és történelmi mozgások, folyamatok és állapotok elemzéséhez, hogy belássa: a történelmi hagyományokkal és szervesen építkező társadalmi hierarchiával rendelkező országok ezt az állapotot csak fokról fokra, reformot reform után megvalósítva közelíthetik meg. Úgy vélte, hogy a történelmi, társadalmi hagyományokkal építkező Magyarország csak hosszú, a rétegerdekeket folyamatosan egyeztető küzdelemben valósíthatja meg a kívánt célt.

Tudta, hogy a teóriák, vágyak, utópiák és a valóság között óriási szakadék tátong, s „fájdalom – mondotta egyik felszólalásában –, a törvényhozót nemcsak az okoskodás higgadt fonala, hanem az élet és annak körülményei, s az emberiségnek sajátosságai is vezérik, és jaj annak a törvényhozásnak, mely ideális törvényeket alkot, melyeket az emberi élet naponkint, s a tapasztalás minden óráján meghazudtol.” Ezért a folytonos, lépésről lépésre történő jogkiterjesztés híve volt. Ennek lényegét már 1832-ben megírta Vörösmartynak: „ne akarjuk a százados tölgyet éles nyelvünk egyetlen vágásával ledönteni, mert a mértékletes (!) öröklődés szándékunk tisztaságát ejténé gyanúba... felette hibázik... azon hatalmas, ki Nemzetének szellemén fellyül emelkedve mindent egyszerre kívánna eszközlésbe venni, amit fellelőző lángelmeje jónak lát, ... nem figyelmeztve sok ezer másokra, kiket az önhaszon még most földhöz láncol...” Ez a „mértékletes haladás” azonban nem jelentett nála trespedséget, tétovázást és bizonytalankodást. Szigorú etikai parancs volt számára, hogy „a haza nagyságának s a nép szorgalmának kifejtésére” minden törvényes lehetőséget és alkalmat fel kell használni, mert – ahogyan fogalmazott – „amelyet erre használni elmulasztunk, minden pillanat, melyben ezt eszközölni késünk, visszahazatalanul elmerül az örökkévalóság tengerébe, s minden helytelen halasztás valóságos tolvajlás, mellyel a haza szent ügyét meglopjuk”.

Félszázadnyi időt átölelő – 1824-től 1875-ig terjedő – aktív politikai pályáján mindig a fenti elvek vezérelték. A magyarság életében sorsdöntő időszakra olyan nagyformátumú politikai események jutottak, mint a reformkori országgyűlések, az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc, mint a neoabszolutizmussal szembefordított passzív rezisztencia, az 1859/1861-es válságos esztendő, a kiegyezés, a modern magyar polgári állam alaptörvényeinek – nemzetiségi-, népiszkolai törvény, a horvát-magyar kiegyezés – meghozatala. A nagy idők, a sorsdöntő események nagyformátumú politikuskokat és cselekvő hazafiakat vezényeltek a magyarság küzdelmeinek az élére. Elég a legnagyobbakat megemlíteni a pályatársak közül: Széchenyi, Kölcsey, Vörösmarty, Wesselényi, Kossuth, Petőfi, Arany, Jókai, Kemény Zsigmond, Szalay László, Görgey, Eötvös József, Andrássy Gyula, Tisza Kálmán... A perifériára szorult provinciális magyar élet európai léptékű gondolkodói és cselekvői. Közülük a történetírók – Szekfű Gyula Széchenyit, Szabad György Kossuthot – István királyhoz szeretik hasonlítani. Ne vitassuk most a hasonlítgatások jogosságát, a gondolatok, érzelmek, eszmék szárnyalását. Fogadjuk el a Szekfű Gyulától Hanák Péterig ívelő értékelést, akik szerint a polgárosodásért folytatott küzdelem legkiemelkedőbb egyéniségeitől – Széchenyitől, Kossuth-tól, Wesselényitől – Deák sok tekintetben különbözött. Konceptióban, elméleti felkészültségben elmaradt Széchenyi mögött; „kezdeményező tetterőben, forradalmi elszántságban” nem ért föl Kossuthtal, Telekivel; filozófiai, eszmei vértettségben Kölcsey mögött állt. Különbözött tőlük abban is, hogy a magyar gazdasági és társadalmi élet hosszú távon ható erőt ő a hagyományokhoz kapcsolta. A tradíciókat következetesen beakadályozta a politikai törekvések folyamataiba. Nemcsak politikai stratégiáját, de politikai taktikáját is hozzáigazította a nemzet, az ország mindenkori adottságaihoz. Deák tehetsége leginkább a nemzeti liberális eszmék törvényi kodifikálása, és a társadalmi elvárások és ellenállások mértékének felmérése, azok egyeztetése terén mutatkozott meg. Az ideális és a lehetséges között mindig megtalálta a kompromisszumot, ha az a legkisebb lépéssel is közelített az óhajtott célhoz, egy demokratikus berendezkedésű magyar jogállam megerősítéséhez.

Személyét az 1830-as évek közepétől – annak ellenére, hogy soha nem törekedett vezérségre – mellőzhetetlennek tartották a kortársak minden fontosabb politikai kérdés megvitatásánál. Amikor Magyarország polgári átalakulása forradalmi útra terelődött, üzentek érte Pozsonyból: mérce volt az ő álláspontja. Félszázánál több követ bizonyította aláírásával, hogy a

polgári átalakulás alaptörvényeinek megszerkesztésénél elengedhetetlennek tartják mérlegelő, elemző vénáját. Baithyány Lajos nem volt hajlandó nélküle miniszteriumot alakítani.

Deák vívódó ember volt. Kevesen voltak akik következetesebben, és az övét meghaladó bátorsággal néztek szembe hagyományainkkal, az ország jelenéből kalkulálható jövővel. Ugyanakkor mértéktartó volt. Ha eredményt ért el, nem törekedett több vívmány szentesítésére, mint amennyit az adott pillanatban a társadalom megrázkódtatás nélkül be tudott fogadni.

Kifinomult történelmi érzékéből fakadt a jogfolytonossághoz való ragaszkodása. Meggyőződése volt, hogy az országgyűlésen a király és a nemzet kölcsönös megegyezésével hozott törvények tükrözik a nemzet önállóságát, politikai törekvéseit, gazdasági, társadalmi erejét, és hogy mindezek szükségéből fogalmazódtak meg. Létezésük befolyásolja a társadalmi cselekvést, s amellett, hogy állapotot tükröznek, tendenciát is kifejeznek. Ezért kereste kitarító szorgalommal a közjogi törvények előzményeit a magyar jogalkotás múltjában.

Politikusi pályáján saját személyének tulajdonította a legkevesebb fontosságot. Anyagi előnyöket sohasem fogadott el: a politikát szolgálatnak tekintette. Meggyőzni akart; tartózkodott a frázisoktól, a korában divatos szóképek, romantikus metaforák használatától. „Szónoklatának főeleme az erős logika volt – állítja Gyulai Pál – gondolatainak, kifejezéseinek bizonyos plasztikája” volt, nyelve a „népnyelvbe gyökerezett”, és beszédeit körülöngte valamiféle „nemes méltóság”: az egyszerűség és közérthetőség méltósága. Ezét nem avasodtak meg országgyűlési felszólalásai máig sem. Deák – erényeivel és hibáival együtt – azért emelkedett a XIX. századi magyar történelem legjelentősebb személyiségei közé, a magyarság akkori jelenére és jövőjére döntő hatást gyakorló politikussá, mert a korabeli magyarországi társadalom derékba törtségére, törekvéseinek felemására ő érzett rá leginkább.

Amint a szobrász vagy az építész alkotja a maga remekét, olyan gonddal és igényességgel végezte Deák államférfiúi tevékenységét. Soha sem improvizált. Ezt érezte meg Ady, amikor „profán gesztusú nagy poétának” nevezte, aki „legjózanabbnak látszó alkotásai közben is az állandó poéta”.

Az 1832/36-os országgyűlésre készülődés izgalma, 1833 tavaszát-nyarát leszámítva, a politikai életben való forgolódáshoz nem volt kedve. Részéről nem szerepjátszás a magánleveleiben minduntalan visszatérő panasz és bosszankodás, amiért belekényszerült a politikai élet forgatagába. Kényszer szülte politikus volt. Becsületből, erkölcsi kötelezettségből vállalta a politikusi élet gyötrelmeit. Legszívesebben az ország lakóit polgárosító társadalompolitikai törvényekkel foglalkozott. Ha országgyűlési vitatéma volt a jobbágyfelszabadítás, elemében volt. Az ősiség eltörlése mellett indulatosan is érvelt. A közterheket a törvény megszületése előtt felvállalta. Küzdött a felekezetek egyenjogúsításáért, a katolikus autonómia megvalósításáért. Társaival, főleg Szalay Lászlóval az európai jogászok elismerését kíváló polgári- és büntetőködextet szerkesztett. Érveivel és tekintélyével támogatta Eötvös József népiskolai és nemzetiségi törvényjavaslatát. A szőlődézsma és a földesúri regálék megváltását célzó tervezet készített az országgyűlés számára. Ha ilyen és hasonló kérdések kerültek napirendre, elemében volt. A legkisebb sikert is tudta méltányolni, és irigység nélkül engedte át másoknak a sikert. Amikor az ő vezérése mellett az 1839/40-es országgyűlésen törvényt alkottak az önkéntes örökváltásról, azt Kölcsey emlékének szentelte.

Tapasztalni kellett azonban, hogy a rendiség felszámolása során a politikusok minduntalan beleütköztek az uralkodóház, az örökös tartományok és Magyarország közjogi kapcsolatát érintő kérdésekbe. Ennek a viszonynak a rendezetlensége 1848 szeptemberében hadi konfliktushoz vezetett. Az optimistább politikusok – részben a német egység várható demokratikus megoldása kapcsán – a tiszta perszonaluniót vélték megvalósíthatónak, s önálló hadseregéről és pénzügyről álmodtak. Nem volt idegen a gondolat Deáktól sem, de a korábban már említett féltelmei miatt mindvégig ragaszkodott az 1723-ban elfogadott Pragmatica Sanctio-ban rögzített alkotmányos alapelvekhez, s amikor a konfliktus rendezésének tárgyalásos útja lehetetlenné vált, félrehúzódtok Kehidára. Nem tartott Kossuthtal, de az udvarral sem. 1850 áprilisában határozottan visszautasította Anton Schmerling hívását, aki a magyar magánjog kérdéseiről óhajtott vele gondolatot cserélni: „A közelmúlt idők gyászos eseményei után... lehetetlenség, hogy én nyilvános ügyekben közreműködhessék” - üzenté Bécsbe, az ország elitjének adva példát a passzív rezisztenciából.

Innen már ismertek az események. Deák 1854-ben Pestre költözött. Ekkortól az ország központjából irányítja a nemzeti erő összeállítását. Az 1859-ben kibontakozó válság még kudarc-

ba fullasztja az 1861-es országgyűlést. Csak Bismarck szembefordulása Ferenc Józseffel hozza meg az uralkodó kiegyezési hajlamát. 1865-1867 között Deák politikai pályája a csúcsponton van. Alkotását, a kiegyezést Európa-szerte dicsérték. Csak Kossuth öltötte magára Kasszandra jósköponyegét, és átkozta el a deáki tettet. A jóslás súlyossága máig kísért. A tett nagysága pedig máig betakarja Deák társadalompolitikai küzdelmeit. A jogászok többnyire elismerőleg méltatják a polgári- és büntetőkódex tervezésekor megmutatkozó demokratizmusát, de a történészek derékhada máig fanyalogva szól róla. Az európai integráció kapcsán mintha oldód-nának a kiegyezés körül burjánzó viták, és a publicisták, politikusok hada kísérli meg kisajátítani történelmi érdemeit. Az indulatoktól mentes értékelés azonban máig hiányzik a kiegyezésről épp úgy, mint Deák Ferencről. Az évfordulós megemlékezések elősegítői lehetnek a jobb megértésnek, a higgadtabb értékelésnek, de nem pótolhatják a meg nem született korszerű monográfiákat.

Ezúttal is meg kell elégednünk annyival, hogy elismerjük, a XIX. századi magyarság és a polgári Magyarország állami kereteinek, a kiegyezésnek a kimunkálása Deák Ferenc műve volt. A nemzetállami dominancia jegyében el lehet vetni ezt az alkotást, az európai integráció jegyében fel lehet magasztalni. Egyetlen dolgot nem tehetünk: meg nem törtéنتté nem nyilváníthatjuk. Szembe lehet vele állítani a XIX. század második felében a török fennhatóság alól szabaduló balkáni nemzetállamokat, s a dunai konföderáció torzult elvei alapján az első világháborút követően megszülető délszláv királyságot. Ha van a történelemnek értelme, csak egy lehet: egy-egy államalakulat mennyiben segíti elő polgári szabadságát és boldogulását. Mérje bár a száraz racionalitás, az érzelemgazdag elfogultság, ha a hipotéziseket és utópiákat valós értékükön kezeljük, s az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamainak felszázados történelmét – lényegében ennyi időt ölelt fel a dualista korszak – görcső alá tesszük, nem lehet kétséges az ítélet: a Deák által kegyetlen értelmi és érzelmi szorításban, tekintélyelvű támadások sodrában kimunkált államkeret nem volt ideális a Monarchiában élő egyetlen nép számára sem, de minden benne élő etnikum számára jobb volt, mint ami a felbomlásával megvalósult. A Deák nevéhez fűződő történelmi tettet nem csak a megálmodott utópiákkal, fennhangon hirdetett jóslásokkal, a következményekkel és a történelmi realitásokkal is lehet mérni. Annál is inkább jogosult ez a mérce, mert az 1848-as törvényhozás társadalompolitikai vívmányait az a közjogi revízió, amit 1867-ben megvalósítottak, nem annullálta, sőt megteremtette a lehetőséget azok alkotmányos továbbfejlesztésének. E téren pedig – említettük már – Deák mérceje az Egyesült Államok jogrendje volt. Nem rajta múltott, nem is az osztrák-magyar kiegyezésen, hogy az utána következő generációk arra hivatott politikusai sok-sok alkalmat elmulasztottak „a haza nagyságának s a nép szorgalmának kifejtésére” használni, és a nemzet életének nagyon sok pillanata „visszahozhatatlanul elmerült az örökkévalóság tengerébe”.

Takács Péter

## Tervezet Deák Ferenc életpályájának megünneplésére

### Egy különös javaslat sorsa 1874-ben

Rövidesen emlékülésekre, tanácskozássokra kerül sor szerte e hazában Deák Ferenc születésnek 200. évfordulója alkalmából. Ebből az alkalomból, talán nem érdektelen felidézni és a Honismeret folyóiratban közzétenni egy érdekes felhívást, amely 1874-ben, tehát másfél, két évvel Deák halála előtt jelent meg, és több olyan esemény megünneplésére is igyekezett a közvélemény figyelmét felhívni, amelyek már vagy elmúltak, vagy pontos időpontjukat eléggé nehéz meghatározni.

A felhívás megfogalmazója *Vahot Imre* (1820–1879) lapszerkesztő és író volt, akiről legyen elég – hiszen nem ő az írás főszerzője – most csak annyi, hogy szerepe elsősorban az 1840-es években mondható jelentősnek. Kossuth politikájának támogatója volt, és az általa szerkesztett Pesti Divatlapnál alkalmazta Petőfi Sándort mint segédszerkesztőt, megélhetési lehetőséget nyújtva ezzel a költőnek. Ahogy azonban közeledett 1848, és az irodalomban is – éppen

Petőfinek köszönhetően – egyre erősebb lett a radikális hang, ellene fordult a költőnek. Ami ezután történt Vahot Imre életében, az inkább arra mutat, hogy saját érvényesülését igyekezett előtérbe helyezni, és távol maradt az események fősodratától. Nos, ez a Vahot Imre gondolta úgy 54 évesen, hogy felhívással fordul az egész nemzethez, Deák Ferenc jubileumi évfordulóinak a méltó megünneplésére.

Nem állítjuk, hogy valaki, valamikor és valahol nem mutatta már be ezt a felhívást, de miután az évfordulóval és magával Vahot Imrével kapcsolatos levél, valamint a mellé csatolt nyomtatvány a miniszterelnöki hivatal 1873-as iratai között és Vahot Imrere utalva található,<sup>1</sup> így annak a valószínűsége is fennáll, hogy mindaddig nem közölték.

Fontosnak tartjuk a Felhívás teljes terjedelmű és betűhív közlését, mert – bár új ismereteket nem közöl Deák Ferencről –, de részletes összefoglalást ad Deák életútjáról. A hangnem pedig, ahogy Vahot a sorait megfogalmazza, egyértelműen bizonyítja, hogy milyen nagy – mondhatnánk úgy is a XIX. századi szóhasználatot segítségül hívva: emelkedett – tisztelettel szóltak és írtak e jeles férfiról.

Imre a Felhívás első része:

„FELHÍVÓ SZÓZAT A NEMZETHÖZ  
DEÁK FERENCZ

SZÜLETÉSE 70-IK ÉVE, JOGÁSZI PÁLYÁJA FÉLSZÁZADOS, S ORSZÁGGYŰLÉSI,  
VEZÉRI PÁLYÁJA 40-IK ÉVE

ÖRÖMÜNNEPÉNEK DÍSZEMLEKKÖNYV, EMLÉKMŰLAP ÉS DEÁKALAPÍTVÁNY  
ÁLTAL LEENDÓ MEGÜNNEPLÉSÉRE.

*Majd minden nemzet válságos korszakának meg van a maga nagy embere, bölcs irányadója, éltető lelke-, véd- és örömtője.*

*Ez most mi közöttünk Deák Ferencz, ki a gondviselés jóvoltából majd minden vezértársát túlélve, a szabadelvűség, a jog, törvény és igazság teréről soha el nem tért, s irányadó bölcsességével s törhetlen lelki nyugalmával, a legnagyobb viharok dulsái közt is, mint szikla, mint világító torony, évek hossza sora óta rendületlenül áll, s örökösök hazánk jobbrafordult, de még mindig küzdelmes jelenének tisztázása s lehető legboldogabb jövőjének előkészítése, biztosítása fölött.*

*Ha valaki közülünk, ő valóban a legtisztább, legnyugodtabb önérettel tekinthet vissza legujabb évtizedeink nagyszerű mozgalmai-, történelmi viszontagságaival győzelmesen megküzdött nyilvános életpályájára.*

*Midőn Deák az 1832/6-iki országgyűlésen, mint Zalamegye követe, Jupiter fejéből kipattant Minervaként egyszerre feltűnt, s roppant tudományos készültsége, józan, tiszta logikája, meggyőző, fényes szónoki tehetsége, s közvetítő, kiegyenlítő modoránál fogva az ellenzék azonnal vezéréül ismerte őt el, – s még mai napság is ő a magyar ellenzék valódi vezére, a mennyiben mindazt ellenzi, s hathatósan megátalja, a mi hazánk java s boldogulása ellen van irányozva.*

*Az 1832/6-iki országgyűlés az ő kitaratása folytán nem bocsátkozott addig semmiféle ügy tárgyalásába, míg legégetőbb országos sérelmeinket nem orvosolták, különösen míg az elnyomott szabadság eszméjét képviselt nevezetes politikai foglyok, Kossuth, Lovassy, Wesselényi szabad lábra nem lőnek állítva.*

*Általában a magyar földművelő s iparos nép jogai s főlzabeditása mellett ki sem küzdött nálánál nagyobb buzgalom-, s meggyőzőbb okokkal; – s minden fontosabb kérdésben döntő súlylyal birt az ő szava.*

*Az 1840-iki országgyűlésen az igazságszolgáltatás törvényeinek rendszeres kidolgozásában ő vett legnagyobb részt, s alapos jogi s történelmi tudománya, beható éles ítélőtehetsége, világos, szabatos előadásánál fogva a legjobb sikerrel működött, s ő lett ujabbkori törvényhozásunk Verbőczyje, kivált a mennyiben törvényeinket a magyar nép jelme, szokásai s viszonyaihoz tudta alkalmazni.*

*Hogy ne csupán Zalamegye, hanem az egész ország magáénak mondhassa őt, minden megye táblalbrájává nevezte ki a nagy férfit, s a haza bölcsének nevezte el.*

*Akkor is, midőn 1843-ban Zalamegye követségét nem fogadá el a miatt, mert megyéje a közös teherviselés kérdése miatt pártokra szakadt, meggyőződését feláldozni nem akarta; a nép érdekében tanúsított önmegtartózkodása s elhússága országos például szolgált.*

<sup>1</sup> Magyar Országos Levéltár, K 467– Szlávay József – 1873/74–17. sz. A Vahot levélből kitűnik, hogy nemcsak a felhívást, hanem egy Deák-arcképet is csatolt Vahot a levél mellé, de ez utóbbi nincs a helyén.

Deák már első föllépésekor fölül volt emelkedve a politikai pártszenvédelek elfogultságán s minden alkalommal mérséklő, engesztelő s kibékítő szerepet vitt, s ez által a legkényesebb, legbonyolultabb kérdéseket is képes volt megoldani, s majd mindig sikerre vezetett ott, hol a tulzások mindent elrontottak volna. Legragyogóbb példa erre a nemzetiségek és a Horvátországgal való kiegyezés kérdésének szerencsés megoldása.

Szónoklatának meggyőző hatalma, érveinek alaposága, határozott szabadelvűsége, helyes parlamentáris tapintata, s emberi s hazafiai jellemének fedhetlen tisztasága által ország-világszerte közbecsülést vívott ki s még elleneit is hódolatra készítetle.

Deák F. élete annyira egybeforrta a jog, törvény és igazság eszméjével, hogy a párizsi forradalom folytán egészen új fordulatot vett 1848-iki országgyűlés alatt gróf Batthyány Lajos, miniszterelnök csakis a közvéleménynek hódolt, midőn az igazságügyi tárca vitelével őt bízta meg, mint az igazságosság megtestesült példányképét. És ő szakértő férfiak segítségével a magyar törvénykezést s igazságszolgáltatást erélyesen kezdé újjászervezni. Ekkor a márcziusi törvények elmagyarázása s felreértése által fölzavart nép tömegesen kereste fel őt, s tekintélye, felvilágosító bölcs tanácsai-, s atyai bánásmódjának tulajdonítható az, hogy a nép követségei az igaz utra térítve s megnyugtatra mentek el tőle, s így ott, hol minisztériuma hivatalos helyisége volt, ő s Buda várában, Mátyás király mellő utódjaként szerepelt.

Ő mint miniszter keveset beszélt, s a miniszteri tanácsokban tartott beszédeit a mérséklet s előrelátás szelleme lengte át, a belháború véres küzdelmeitől távol tartva magát, személyes szabadságát, életét nem kockáztatá, s eltörléssel fenyegetett magyar alkotmányos szabadságunk s nemzetiségünk eltiprot jogainak helyreállítására tartá fen vezéri lángeszét.

A rémuralom szomorú korszakában az osztrák birodalmi kormány Deákot is megkísérté a maga részére csábíthatni, tanácsadás végett Bécsbe hívta meg, de ő mint Marius Karthágó romjain, nem mozdult helyéből, s nyugodtan várta be az események folyamánuk újabb fordulatát.

A solferinói békekötés s a régi conservatívpart ügyengeltése folytán 1860-ban az octóberi diploma kiadatván, a fővárosi értelmiség Pest belváros képviselőjévé Deákot választá meg, s midőn az 1861-iki országgyűlés megnyílt, minden szem a régi vezér prófétai arcvonásaira volt függesztve.

Sokan azt hitték, hogy Deák az alkotmányt csonkító octóber 20-iki diploma alapján is kész alkuba bocsátkozni; ő azonban elveinek biztos öntudatával s nyugodt lelkiismerettel lépett ki a küzdőterre, s remekül előadott, s fogalmazott indítvánnyal állt elé, melynek kiindulási pontja s végcélja nem egyéb: mint Magyarország 1848-iki törvényes önállás- s függetlenségének fentartása s az 1848-iki törvények helyreállítása.

Mindamellet, hogy beszéde inkább szöll az ész- mint a szívhez, s inkább a szenvédelek csillapítása mint fölizgatására volt számítva, érveinek fontossága, logikai következetessége – tiszta, szabatos szerkezeténél s azon higgadt, méltóságteljes, egyszerű de nemes és kiengesztelő modoránál fogva, mellyel elő volt adva, rendkívüli hatást eszközölt, s az egész művelt világot, még a felirat ellenzőit is csodálatra ragadá.

E válságos fordulatpontnál bizonyítá be Deák legfényesebben, hogy őszinte ragaszkodása a jog és törvényes igazsághoz soha egy percig sem ingadozott, s az 1848-iki vívmányoknak ő a legerősebb támaszlopa.

A birodalmi kormány centralizáló törekvésének kivetett hálója e felirat által egy csapással szét volt tépve; s bár az országgyűlést feloszlatták, de azért a szilárd jellemű Deák által vezérelt nemzet kitartása végre mégis diadalmaszkodott elleneink fölött, s meghiúsítá a magyar szabadság, s nemzetiség megsemmisítésére kovácsolt terveket.

A provizórium behozatala ismét nyomasztólag hatott reánk s a tespedés súlya alatt már a 4-ik év virradt reánk, midőn az osztrák minisztérium zsoldjában volt bécsi hírlapok, röpiratok tulbuzgalmuk és tudatlanságukban szerencsénkire oly badar dolgokat írkáltak össze vissza Magyarország közügyeiről, történeti s közjogi viszonyairól, hogy már ezt a mi hallgatásra kárhözhatótt vezérünk is megsokalta s 1864-ben az időszaki sajtó útján alaposan megczáfolta, egészen összezuúzta azokat.

Ekkor mondá ki Deák azon nagy szót, hogy történelmünk példáin okulva, eltiprot alkotmányos jogaink helyreállítására nézve nem a macacs osztrák miniszterekben, hanem maga az uralkodó fejedelem mélybő belátásu bölcsessége- s lelkiismeretes igazságszeretetében kell bízunk; – és hogy a magyar alkotmány alaptörvényeinek fentartásától s a Lajtántuli országok alkotmányos szabadsága kifejtésétől függ a birodalom biztonsága is.

E nagy és igaz szó kimondása megrendítőleg hatott nemcsak hazánk, de az egész birodalom népeire, sőt maguk az uralkodó ház tagjaira is, s az eszük tisztázását s az egymáshoz való közeledést nagyban mozdította elő.

A bízalom e meleg nyilatkozatát a magyar nemzet vezérének ajkairól megérté az uralkodó fejedelem nemes szíve és bölcsessége, – s fővárosunkat több évi távollét után ismét látogatásával szerencsésítetté, minek üdvös eredménye lőn: Schmerling politikájának megbukása s a magyar országgyűlésnek egybehívása az 1848-iki törvények alapján.

Ez alkudozó országgyűlést az 1866-ik osztrák–porosz háború félbenschakítá, melynek ismert kimenetele jó vizet hajtott az egyezkedés malmára s a második felirat biztos sikerére.

A békekötés után ismét egybehívták a magyar országgyűlést, s a második független felelős magyar ministerium alakításával Deák tanácsára e szabadelvű párt egyik kitűnő tehetségű tagját, a külföld diplomatiai viszonyaiba már akkor is avatott gróf Andrássy Gyulát bízták meg, ki most már mint birodalmi államkancellár s külügyér minden erejével oda működik, hogy az osztrák–magyar birodalom kívülről se legyen kitéve megtámadásoknak, s a béke védpaizsa alatt teljesen kifejthesse az élvezhesse az alkotmányos szabadság jótéteményeit.

A nemzet és fejedelem közt a jog és törvényesség alapján történt kiegyezés nagy művét a magyar alkotmány helyreállításában férfiass önállóságot tanusított Ferencz József ő felsége magyar királyiá, s fölséges hitvese, Erzsébet magyar királynévá lett ünnepélyes megkoronázásával fejezték be, kik tényekkel bizonyították be, hogy nemzetünk iránt a legjobb indulattal viseltetnek. És az országgyűlés egyetértőleg a jóakarató nemzeti kormányynal csakis ezután kezdhette meg nyugodt és üdvös törvényhozási munkálatait a reformok terén.

E kiegyezés létrehozásában legfőbb érdeme van Deáknak, ki az elnyomatás és szenvedés hosszú időszakok után nem véres fegyverrel, hanem a szellem és igazság hatalmával, a lehetőség számbavétele, a siker gyakorlati politikájával s a béke olajágának jótápatu kicserélésével s rendíthetetlen hazafiai kitartásával eszközölte és vívta ki azon erős alapot, melyen hazánk, sőt az egész birodalom jóléte, nagysága, dicsősége s tartós boldogsága legbiztosabban fölépülhet.

Még azok is, kik Deák politikáját nem helyeslik, nem vonhatják kétségbe az ő lángeszét, tisztá szándokát, önzéstelen honszeretetét, soha senki személyét távolról sem sértő vagy gyanúsító önmérsékletét, minden nagyraavagyás nélküli pártatlan szerénységét, megvesztegethetetlen polgári, washingtoni jellemét. Ezek az ő legszebb érdemrendjelei, semmiféle hatalom és ellenség által el nem rabolható örökbecsű kincsei.

Most már a balközéppárt is mindinkább kibékül Deák közjogi politikájával, sőt a szélsőbalpárt is meghódolt az ő szellemi nagysága és méltatlanul gyanúsított szabadelvűsége előtt akkor, midőn a mult június 28-án tartott országos ülésben az állam és egyház közti viszonyok nagyfontosságú rendezését indítványba hozá, mi ha eszélyesen és méltányosan lesz elintézve, a magyar államot a régibb osztrák kormányok által előidézett nagy bajából leginkább kisegítheti.

Ámde mi sem tanuskodik oly nagyban, oly fényesen Deák kiegyezési és békepolitikájának üdvös eredményeiről, mint az egész ország s az egyesült fővárosunk szembetűnő haladása, s különösen az 1873-iki becsi világiállítás, melyben hazánk valahára ismét mint önálló ország szerepelt, s a tudomány, művészet s iparos szorgalom minden ágában kitűnő haladást tanusított nagyszámú magyar kiállítóink, a legműveltebb s hatalmasabb nemzetek sorában is becsülettel állották ki a vesenyt.

Nemcsak kiállítóink, de mindaz, ki hazánk jó hírve, hitele és dicsőségére tart valamit, büszke lehet e vívmányra, az e czéltől oly buzdítólag s erélyesen közreműködött kormányunk – s a bizottsággal együtt; – de leginkább büszke lehet arra Deák Ferencz, kinek kiegyezési s békepolitikája nélkül e nagyszerű eredmény, s az osztrák magyar birodalom különféle népfajai testvéries kibékülésének világra szóló ünnepe nem jött volna létre.

Jókay Mór Ferencz József 25 éves jubileumáról szólva, lapjában többek közt így nyilatkozott: »Magyarországnak oka van hálát adni az égnek, hogy az uralkodó nemes szívét, melyet önző tanácsadók, dőlyfős udvaroncok ifjui fogékonyságában oly messze eltávolítottak tőle, 25 év alatt ismét visszatértette hazánk legfelülőbb népéhez«. – Erre csak azt jegyzem meg, hogy okunk van ezért hálát adni nemcsak az égnek, hanem Deák F. messzelátó bölcsessége- s egyedül hona, nemzete boldogítására törekvő nagy lelkének.

Mindezeknél fogva mindnyájan, de különösen mi, elnyomott alkotmányos szabadságunk s nemzeti-ségünkért a legnehezebb időkben is bátran és önfeláldozással harczolt magyar trók, legnagyobb hálával



tartozunk Deák Ferencnek, ki a balsors által sújtottakról mindenkor atyailag gondoskodott. Nem hozok fel más, mint dicsőült nagy költőnk, Vörösmarty családjának általa eszközölt országos gyámolítását, mi nélkül nyugodalma sem volna most sírjában a Szózat hazafiúi kitartásra intő lánglelkű írójának.”

Ennyi a Felhívásnak az a része, amely tárgyszerűen, a nagy államférfiúnak kijáró magas-tos stílusban sorolja fel Deák érdemeit, úgy hogy a történelem eseményeibe ágyazva azokat, még hangsúlyosabbá teszi Deák politikai érzékenységét, az események logikáját felismerő, alapos elemzőképességét. Vahotnak sikerült nemcsak saját korában, de a XXI. század olvasója számára is emberközbe hozni Deák alakját.

A Felhívás második része – amelyet ugyancsak hiánytalanul közlünk – több kérdést is felvet, de ezekre majd csak a Vahot írás bemutatása után térünk ki. Így szól a továbbiakban a Felhívás:

„Én tehát nemcsak mint hazafi, hanem mint a legrégebb magyar írók egyike, kétszeres kötelességemnek tartom indítványba hozni azt: hogy az itt csak röviden elősorolhatott érdemekben megöszült nagy hazánkfia, Deák Ferenc 70-ik születése éve, és jogászi pályája felszázados, országgyűlési, vezéri pályája 40-ik éve örömmennépt tartuk meg országosan.

Mindenekelőtt tiszteljük és lepjük meg őt egy, érdemeihez méltólag rendezendő nagyszerű, művészeti becsű díszlelkkönyvvel, mely a bécsi világkiállításon pályanyertes díszművészeink remek munkája leendő, melyben Deák Ferenc, élet- és jellemrajza alólírt által bővebben kidolgozva, foglaland első helyet az ő koszorúzott arcképével, – s melyben a koronázási ünnepély rajza ő felségei képeivel, a kiegyezés nagyszerű allegorai rajzai, továbbá magyarországi törvényhozás, törvénykezés s közigazgatás, a hazai tudomány, irodalom, művészet, közoktatás, gazdaság, ipar, kereskedelem, közegészség és honvédelmi ügy legkitünőbb embereinek fotografiai arcképei az ünnepelt férfiú születése háza, s a rá nézve oly kedves emlékü Zalamegye, a Balatonvidék legszebb s a főváros általa leginkább kedvelt pontjainak művészeti becsű rajzai lesznek beigtatva, a legjobb ízléssel összeállítva.

Ezen díszlelkkönyv, Deákalbum, tetemes kiállítási költségeinek fődözéséhez mindenki szabad tet-szése szerint megajánlandó összeg aláírásával s beküldésével járulhat, s még a legkisebb összeg aláírója-s beküldőjének neve, állása s lakhelye is be lesz igtatva, s minél többen fognak aláírni, s aláírókat gyűjteni, annál díszesebb lesz az album kiállítása, s az ünnepélyes átadás közölve leendő lapjainkban.

Aláírást nyitok egyszersmind ez alkalommal a már kész s művésziileg sikerült nagyszerű emlékmű-lapra, mely Deák legújabban köre rajzolt, élethű arcképét banérkoszorúval övezve a fővárosban megvá-lasztott országgyűlési képviselőtársai körében tünteti fel, mi az egész országunk iránytadó fővárosi ér-telmisége nagy többsége által követett bölcs politikájának legszebb győzelmét hirdeti. E nagyszerű kép, nemcsak az egyetértést, hanem a Buda és Pest Deák által is annyira pártolt törvényhatósági egyesülésé-nek legszebb emlékműlapja, az innár tettleg egyesült Budapest jelentős épületeinek rajzaival, alkot-mányos szabadságunk, önállásunk diadalmas nemlőjének védpaizsa alatt mindinkább fejlődő hazai tu-domány, művészet, gazdaság, ipar, kereskedelem allegóriái jelvényeivel díszítve.

Ezen már kész s több száz példányban kinyomtatott emlékműlap megrendelhető alólírtmál 2 forintjáv-al, (bolti ára 3 frt. leendő) előleges, vagy utólagos fizetés, postai utánvét mellett s minden 8 után tiszte-letpéldánnyal szolgálók a t. gyűjtőknek. A t. aláírók olvasható neveit, a pénzzel együtt, az alólírt kiadó-hoz bérmentesen kérjük beküldeni, ki a már kész példányokat vidékre postán s töretlen fogja a gyűjtők s megrendelőkhöz azonnal elszállítaini.

Ezen műlap tiszta jövedelméből Deák-alapítvánnyal szándékozom ez örömmennépet megörökíteni a budapesti egyetemi joghallgatók segélyegyletének javára, sőt ha vállalatomat oly részvétell karolja fel a t. közönség, mint egykor a losonczy Phönixet, melynek jövedelméből 4000 forintot alapítványoztam az oroszok által feldúlt derék magyar város köztintézeteire és a szegény tanulók ösztöndíjaira, – a vidéki jogász-segélyző egyletek is részesültni fognak ezen, a szegényebb sorsu joghallgatók gyámolítására szentelt alapítványból.

Egy Deák jubileumát csak is ily jótékony s hazafias célú alapítványokkal lehet méltólag megünne-pelni, s ha e megkezdő alapítvány hervének lesz sikere, – a pénz és díszalbum átadása után, a mivel előre nem volna illő nagy zajt ütni, – hírlap utján indítványozni fogom: misféle jótékony s hazafias célú alapítványokkal kell azt majd a mostani pénzülség elmúltával országosan megünne-pelni s örökíteni.

A Deák-album és a Deák-emlékműlap aláíróinak nevei, állása és lakhelye egyaránt be lesznek igtatva a díszalbumba, s mindegyikre külön is lehet aláírni, s ki mindkettőre aláír, annak neve mint ünnepelő és

egyszermind alapítványozóé két csillaggal lesz a díszemlékkönyvben megjelölve, s a t. gyűjtők nevei is különösen ki lesznek emelve.

Remélni tehet, hogy Magyarország értelmiségének zöme tömegesen fogja e szép alkalmat megragadni arra nézve, hogy az ünnepelt nagy férfiú iránti mély tisztelőle, hálája, érdemméltánylása s teljes bizalma nyilvánítását tettleg is kifejezhesse, és a Széchenyi István s több vezéri társa által gyökeresen reformálni kezdett, s 1848-ban egészen ujjaalakított ősi magyar alkotmány helyreállítója, lerombolt várnak fölépítője, a haza bölcs vezére, irányadója még életében a legmegnyugtatóbb tiszta hazafiúi öröm- és önértékeléssel tekinthessen majd végig iránta hálás kegyelettel viseltető tisztelőinek hosszú és díszes névsorán. A mely nemzet a maga nagy embereit hozzá méltóan tudja megbecsülni, az önmagát becsüli meg, ez által is illő, hogy a legigazságosabb magyar embernek valahára ily uton is, mindenekelőtt pedig az irodalom, művészet, és emberbaráti szeretet útján, igazságot szolgáltatassunk.

Minél gyorsabban fognak az aláírások beérkezni, annál hamarabb lesz szerencsénk a díszalbumot az ünnepelt férfiúnak, a Deák-alapítványt az illető segélyegyletnek átadni, mi annak idejében hírlapok útján is közzé lesz majd téve.

Megülve majd országosan is e nagyszerű örömmünnepet, szívből kívánjuk mindnyáján: a gondviselés még sokáig tartsa meg s éltesse Deák Ferenczet hazánk, nemzetünk s az egész emberiség javára!

Vahot Imre,

kiadó,

Budapest, Pest-belváros,

Zöldfa-utca 25 sz., földszint, 2-ik ajtó.”

Az egyértelmű, hogy ez a második rész – mai szóval élve -- reklám, propagandaszöveg.

Mint jeleztük, több kérdést is felvet a felhívásnak ez a része. Ezek közül talán a legfontosabb, hogy miért 1874. január 28-án fogott tollat a kezebe Vahot Imre, amikor Deák 70. születésnapja 1873. október 17-én volt? A születésnapról mind az ország vezető politikusai, mind a sajtó a maga idejében tisztességesen megemlékezett. Az igaz, hogy akkor még nem merült fel senki részéről „díszemlékkönyv” megjelentetése, sem „emlékműrajz” elkészíttetése, sem alapítvány tétele, hiszen – már akkor is – mindezekre az érdemes személy elhunytá után került sor általában.

Deákról, és mindenki más érdemes férfiúról, és asszonyról számtalan körjáz jelent meg már életükben is, de ez akkor éppen csak aranyit jelentett, mint manapság a fényképekkel illusztrált újságcikk. Legkítűnőbb rajzolóik sora készített ebben az időben rajzokat az újságok számára, így aki akarta – Deák arcképéről is, – akár egész gyűjteménye lehetett.

A felhívás második részének van egy erőltetett, mindent egybezsúfoló szándéka és ez nagyon jól kiolvasható, kielemezhető a sorokból.

További kérdés az is, hogy vajon miért önmagát tartotta Vahot Imre a legalkalmasabbnak arra, hogy Deák Ferenc „élet- és jellemrajzát kidolgozza”? Kítűnő történészek sorából lehetett volna e feladatra választani! A deáki-életmű – mint tudjuk – 1874-ben lényegében már lezárult, történészi értékelésre is sorkerülhetett volna.

A kérdésekre, a felhívás mellé csatolt levél adja meg a választ. E levélben, melyet a miniszterelnöknek címzett, azt írja Vahot, hogy „azon esetben, ha indítványom a magas kormányznál helyeslésre talál, kegyeskedjenek azt a nagyméltóságú Minister urak – maguk körébe tartozó – fővárosi s vidéki hivatalos közegek figyelmébe s pártfogásába ajánlani, s ily uton ajánlott felhívásomnak mikor, hova és kikhez leendő köröztetését velem tudatni ...” Eléggé naív kérés volt ez már a XIX. században is!

Ezek után Vahot megmagyarázza, hogy miért éppen most gondolt a felhívás kibocsájtására: „Deák F. 1803. október 17. születvén, születése 70-ik éve jubileumát már tavál is meg lehetett volna tartani, de mivel az ez évi október hó közepéig még bármikor megünnepelhető, véleményem szerint czélszerűbb lesz azt 6 Felsége 25 éves jubileuma után országosan megtartani, mi tavaszkor, ha majd ki léphet a szabadba, [ti. Deák Ferenc – TB] hosszabb betegségből történt szerencsés felgyógyulásának is örömmünnepe leendőne.” Eléggé szokatlan indoklás a születésnapj ünnepségek elhalasztására. Az pedig teljes képtelenségnek tűnik, hogy a születésnapot Ferenc József uralkodása 25. évfordulójával kössék össze. Ha valami ellen, akkor éppen ez ellen tiltakozott volna Deák Ferenc, aki minden vele kapcsolatos ünnepeltől – alkataból következően – viszolygott.

A levél következő része árulja el valójában, hogy miért is akkor kerülne sor a jubileumi évfordulók megünneplésére, amikor azt Vahot javasolta. Ezt írta: „*És hogy bármily esetben is alaposan, tüzetesen, s az anyagi gondok nyomasztó terhe nélkül megírhassem Deák F. és ő elvei alapján folyton üdvös reformokat eszközölő jeles állam- és kormányférfiünk közreműködésének történetét, s nyugodtan fejezhessem be érdekes politikai s társadalmi emlékirataimat, hazafiúi bizalommal bátorkodom fölkérni a nagyméltóságú m. k. Ministeriumot, hogy az országgyűlés által ismét megszavazott 200.000 forintnyi rendelkezési alapból általam két évig élvezett, s tavál april végén hihetőleg takarékosági szempontból beszüntetett 600 forint évi segélyezésemet ismét folyóvá tenni – s az elmaradt segélyezési összeget, vagy legalább felét kiadatni kegyeskedjék számomra, ki mint veterán magyar író elnyomatással fenyegetett nemzetiségünk megóvása – fentartásáért a legnehezebb időkben is bátran küzdöttem s nyelvünk, irodalmunk és hazai műveltségünk érdekében mindenemet feláldozván, – e segélyezés most rám s jobb sorsra érdemes családomra nézve valódi életkérdésnek tekinthető.*”

Távol álljon tőlünk, hogy elítéljük Vahot Imrét azért, hogy segélykérelmét, annak indokoltságát vagy indokolatlanságát összekössük a szokatlan időben és szokatlan módon megfogalmazott felhívással. Mindenesetre a sorok önmagukért beszélnek. Az nyilvánvaló, hogy Vahot az 1874. évi költségvetést megismerve, és abban a 200.000 forint rendelkezési alap újbóli megszavazását felfedezvén írta meg a felhívást és javaslatát. A miniszterelnöki hivatal is azt olvasta ki a sorokból, hogy a segélykérelem a fontosabb és a többi inkább csak körítés.

1874. február 13-án kelt válaszlevelében a miniszterelnöki hivatal ezt írta:

*„Tisztelt Uram! Miniszterelnök úr Ő nagyméltóságához benyújtott folyamodványa, melyben 600 ftnyi évi segélynek folyóvá tételéért esedezik, van szerencsém Önt tudósítani, mi szerint ő exellentiaja bármennyire méltányolja egy részt a hazai irodalom körül szerzett sok évi érdemeit, másrészt bármennyire részvétellel viseltetik mostani sajnós állapota iránt, jelenleg nem rendelkezik oly összeggel, melylyel kérelmének eleget tenni képes volna!”*

Ennyi volt a válasz, semmi több! Szlávny miniszterelnök láttamozta a fogalmazványt, de aláírni már csak miniszteri tanácsosa írta alá az elküldött levelet.

A felhívásról, az évforduló megünnepléséről, az emlékkönyvről és az alapítványról egyetlen szó sem esett.

Ez lett Vahot Imre író, szerkesztő beadványának és felhívásának a sorsa. Sajnálatos, hogy egy nehéz sorba jutott magyar író kénytelen volt ilyen – nincs alapunk kétségbe vonni – őszintének tűnő felhívás megfogalmazásába csomagolni egyéni gondját. Biztos, hogy ha a segélyt megkapja, elkészül a Deák életrajz is! De sajnós a terv nem vált valóra.

Tóth Béla



Deák Ferenc és Mészáros Lázár szobra Dombóváron